

Landskap: Småland Upptecknat av: John Nilsson
Härad: Öppvidinge Adress: Vindeln.
Socken: Åseda Berättat av: Melker Pettersson
Uppteckningsår: 1936 Född år 1851 i Raneskruv, Åseda.

Uppteckningen rör: J a k t.

Rävfångst.

Det allra äldsta sätt jag minns att ta räv, var med grop. Man grävde då en grop, 6 - 8 alnar i omkrets och 3 alnar djup. Mitt i den sattes en påle, som gick ungefär 2 alnar över gropkanten. Gropen täcktes med "sprötter" /smala videgrenar eller andra grenar/, glest, och på detta ströddes halm.

Räven lockades till att börja gå mot den trakt, där gropen var, genom att man lade ut köttstycken. Så en kväll tog man en anka och band fast den uppe på stolpen. Den skrek, det hörde räven och gick dit. Ibland. Men ankan satt för

Skriv endast på denna sida!

Rävgrop.

26 sid.

5035

-142-

högt för att han skulle nå den direkt, och då han försökte hoppa, gav spröttorna efter, och han ramlade i gropen.

Men det var ett dåligt fångstsätt. Min far hade ute en grop i många år, men inte fick han någon räv.

Skriv endast på denna sida!

2

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Rävaholk.

Då var det bättre med rävaholk. En sådan har jag själv haft och tagit många rävar. Särskilt ungar.

Holken bestod av en trätrumma, 12 tum i fyrkant och 3 alnar lång. Ungefärligt. En del kanske var större, en del mindre. Huvudsaken var att räven gick i /rymdes/, och han tar ju inte så stor plats. I ena ändan av holken hade man slagit gamla avhuggna liar på avstånd lagom för att räven inte skulle kunna tränga sig igenom..I den andra ändan satt en fall-lucka, som gled i ett par falsar, gjorda av ribbor.

I mitten av holken hade man borrarat fyra hål. Två i botten / ca 4 tum emellan / och två motsvarande i taket. En smal björkvidja togs från det ena undre hålet upp genom motsvarande övre, gick i en liten båge och ned igen. Den bildade öglan /bågen/ häktades över en smal käpp, som löpte bakåt och höll upp fall-luckan. Käppen vilade i mitten på en träkloss.

Skriv endast på denna sida!

Rävaholk

5035

-144-

Räva holk, gillrad.

Äg. Linus Bettersson, Mörtlek, Åseda.

L. 165 cm.

Invändigt 13 x 15 cm.

Utvändigt 20 x 20 cm.

Skriv endast på denna sida!

4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5035

-145-

Bilden visar gillieranordningen. Gillerspetan är fastbunden vid en eneklynna, som står inne i holken. Klynnan bär märken efter rävtänder! I den holk sagesmannen beskrivit är gillret något annorlunda. Se skiss, nästa sid.

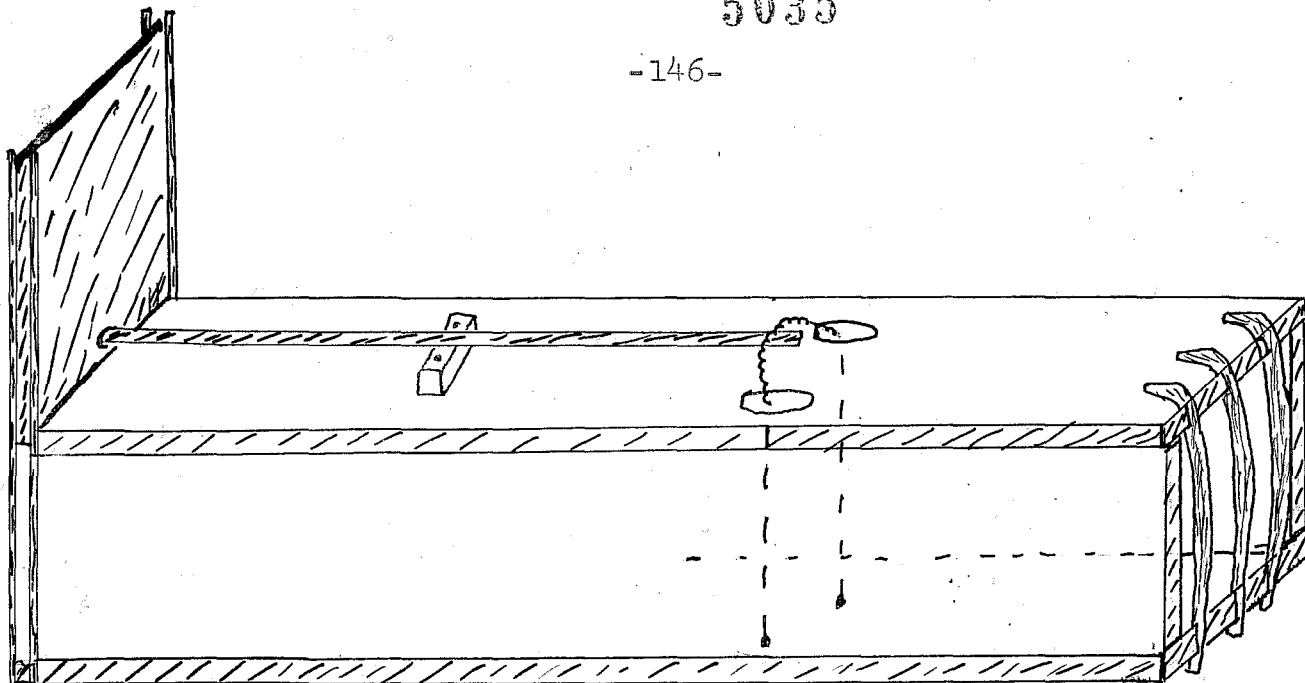
Skriv endast på denna sida!

5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5035

-146-

R ä v a h o l k.

Längd: 3 alnar

Bredd: 12 tum

Höjd: 12 tum

Fångsten tillgick så, att man sökte upp ett "rävhide"
/rävlya/ och satte den öppna ändan av holken mot hide-gången.

Skriv endast på denna sida!

6

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

I den motsatta gången / fanns flera gånger, täcktes dessa till/
tändes en eld av "töre" /tjärved/ och enebuskar, och röken
fläktades in med en ruska, brädlapp eller dyl. Bäst var en
blåsbälg. Vid sina försök att komma ut ur hidet fann räven
så småningom den gång, där holken var. Där lyste dagern in
mellan liarna. Kommen in i holken, hindrade de tvärställda
vidjorna, som räven då sökte tränga sig emellan eller gnagde
av. Luckan föll då ner, och han var fångad.

- - - - -
Men vi höll efter rävarna strängare då än nu, och det
gav bättre jakt. Då kunde man gå i skogen och se den ena
fågelkullen efter den andra, och på hösten var björkarna
alldeles fulla med orrar. Men nu är skogen så urhuggeh /gallrad/
och räven får som sagt leva mest som han vill, så snart finns
inte ett liv kvar.

Förr var det skottpengar på räv. 9 kr. fick man, om det

så bara var en nyfödd unge. På våarna brukade vi alltid gå och röka ut ungarna ur hidena. En dag tog jag inte mindre än 17 ungar på det sättet.

Det var förresten riktigt roligt den gången. Vi gick först till ett hide och drev fram 6 stycken, som jag sköt efter de kom till. Min kamrat rökte fram dem. Sedan satte vi för en ~~hukk~~ holk, ifall det möjligen skulle finnas flera kvar, och gick till ett annat hide. Där tog vi 9 ungar. Så mot kvällen gick vi tillbaka till det första hidet, och sanna mig om inte där var en unge i holken. Han var så arger och spotta och fräste och bet i ålarna. Jag tog holken och skulle just gå, då jag hörde att det gravde inne i hidet. Och mycket riktigt, snart började mossan och lynget röra sig ett stycke från hide-öppningen. Just som huvudet stack upp, sköt jag, och där blev han ju. Han hade grävt sig en egen väg för att söka komma undan.

- - - - -

Men nu var det så, att prosten Härlin hade en pojke, som led av fallandesjuka. Det hade han fått av att hans mor blivit skrämmd av en räv medan hon gick med honom. Enda bote-medlet troddes nu vara att slakta en räv och låta pojken dricka blodet. Prosten hade också bett om en rävunge, och då jag gick till länsman för att visa de ungar som jag skjutit och få skottpengar, tog jag med den levande ungen till prosten. Men han hade redan fått två stycken, så han behövde inte min, och då slog jag ihjäl den också.

R ä v s a x.

Det allra bästa fångstmedlet var i alla fall rävsaxen. Den gagnade jag mycket, och med den har jag tagit de flesta rävarna.

Men man fick vara mycket noga, om det skulle lyckas. Saxen måste vara fullständigt blank, inte den minsta rostfläck, för då drog räven väder av den och gick inte fram. Så det var till att gno varenda liten bit i saxen, så att den sken som silver. Och för att inte de skulle rosta medan de låg ute, lades de på myrstackar. I en myrstack kan ett järnföremål ligga i årtal utan att rosta.

Gillermekanismen lades på en näver, som rullade upp sig och täckte bra. Kom där sedan lite snö, var det bäst, bara det inte blev skare, för då slog inte saxen igen.

Till åtel användes vanligen ett köttben, som bands fast

i gillerstickan med en "simme" /snöre/. För att locka räven
lade man ut "blindplattor" = köttben även på andra myrstackar.
Dem tog han först, och då det gick bra, blev han djärvare
och gick i saxen. Den slog till om halsen, men fjädern fick
vara styv, i annat fall gick han ur.

- - - - -

/Saxen har ej fotografefats, då den är av vanlig fabrikstyp./

V a r g j a k t.

Själv har jag aldrig varit med och jagat varg, men jag minns, att far var med och tog en nere vid Årsta /Åseda/.

Vargarna var värst på svinen. Se de gamle hade inte grisen inne i lagårn utan i en stia vid köksdörren. Den stian var en vanlig gärdesgård, och i ena hörnet invid husväggen hade de gjort ett tak av "trinner" /ca 2 tum grova, runda trästockar/ och granris. Där inne var "grisabyssjan" / grisens liggplats /.

Nu var det ju en lätt sak för en varg att ta sig in där, och det hände allt emellanåt att någon gick sin gris riven. Han anmälde då detta till skullmästaren, och denne budade ut alla i byn för att söka ringa in vargen. Den som inte kom fick böta. Hur mycket vet jag inte.

Var bonde hade vissa alnar varganät, allt efter gårdens

storlek, och ett vargaspjut. Då jag tog mot den här gården, fanns här allt rätt många nät, men dem knöt jag upp och använde till oxatömmar, då jag skulle köra till marknaden.

Det var inte alls svårt att få tag på en varg strax efter det han rivit en gris, för då hade han ätit sig så mätt och stinn, att han inte iddes gå långt utan lade sig att sova. Då de fått någorlunda reda på var vargens fanns, satte de ut nät runt om. Näten hängdes på trädgrenar, som huggits av några tum från stammen.

Om man tänker sig att näten bildade en ring, så var de satta så, att träden, som bar upp dem, stod inne i ringen. Sprang nu vargen på ett nät, ramlade det ner och över honom.

Så snart inringningen var gjord, anmäldes detta till landsfiskalen, som då betalade ut skälig ersättning för den rivna grisen. Detta alltså innan vargen dödats. Brydde man sig däremot inte om att ringa in den, gavs inget skadestånd.

Var det styva skyttar med, fick dessa gå in i ringen och söka skjuta. Men vanligen drevs vargen av drevkarlar mot näten. Vid varje nät låg en nätagubbe gömd, beväpnad med ett vargspjut.

När vargen kom på nätet, ramlade detta ner över honom, och i sina försök att ta sig loss, trasslade han bara in sig mera. Det var nu en lätt sak för nätagubben att sticka honom.

Den gång min far var med, hade vargen rivit en gris för kopparslagare Jansson i Gassjön. De fick honom nere i Åseda, och där hängde de upp honom på vägen i gästgivaregården och gav sig på och slog honom med allt de hade och fick tag på. Se, de var så rysliga arga på varg, att de inte kunde styra sig.

En annan gång då de var ute och tog varg, kom den på ett nät, som vaktades av en som hette Pelle. Pelle var nu mycket hetsig av sig, och då han såg vargen i nätet, glömde

han spjut och allt och gav sig på honom med bara knytnävarna.
Men det höll på att gå stollet. Pelle blev illa riven och biten.
Sedan fick han heta Varga-Pelle i all sin dar.

Skallmästaren hade tillsyn över redskapen, och han gick
rätt då och då omkring och kontrollerade att allt var i sin
ordning.

Gick det lång tid utan att någon var syntes till, kunde
skallmästaren buda ut till ett blindprov, bara för att det
skulle bli övning.

"S t o c k e n"

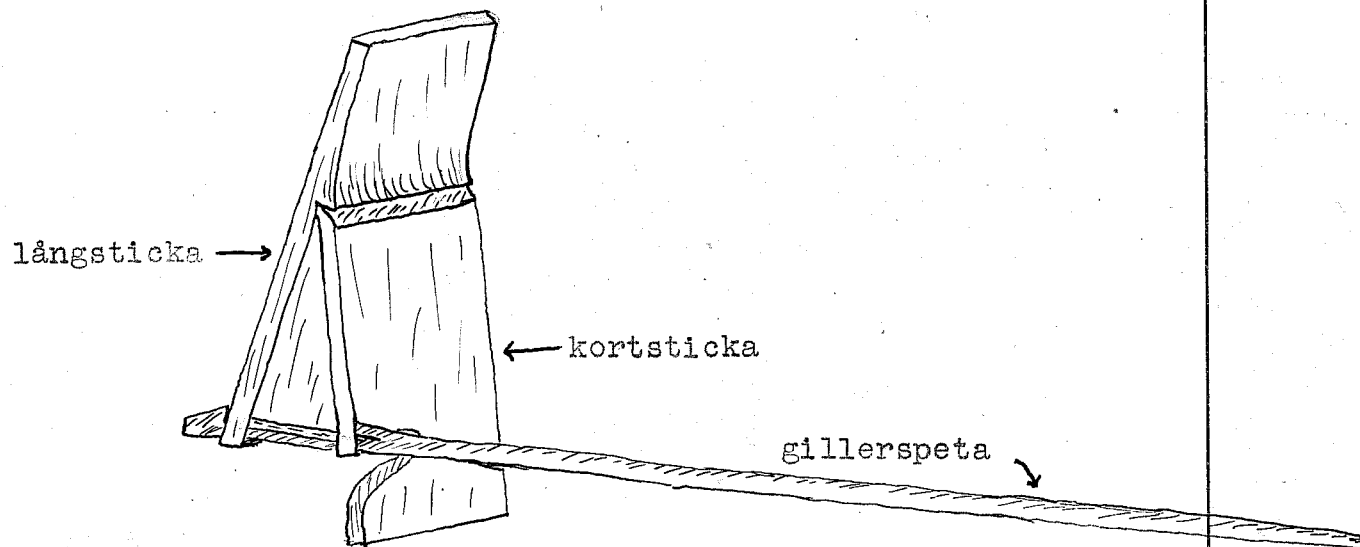
Till att fånga fågel och hare användes "stocken". Och i mina unga år kunde man inte gå på en "trättestig" /djurstig/ utan att stöta på stockar. Jag tror nog att det var förbjudet, men vem brydde sig om det.

"Stocken" bestod egentligen av två stockar. En övre och en undre. Den övre, som löpte mellan fyra nedslagna pålar, kunde gillras upp. Tvärs över den, ungefär på mitten, var tre fots-långa käppar fastspikade, och på dem lades en sten.

"Stocken" placerades tvärs över en "trättestig", den övre stocken gillrades upp, och när djuret kom och skulle över, trampade det eller eljest rörde vid gillerstickan, och stocken föll ned. Låg det en tung sten på, kländes djuret ihjäl nästan ögonblickligen, i annat fall kunde det nog få ligga och pinas rätt länge.

Jag tog många fåglar - tjäder och orre - medan jag var pojke. Det var nämligen mest pojkar, som krånglade med "stockar". Fåglarna sålde jag på torget / egentligen: marknaden / i Årsta = Åseda och fick mig rätt vackra slantar.

Hare var det inte lätt att få. Han anade otyg och gick mestadels över eller förbi. Men nån katt kunde en allt få och då.

Gillret.

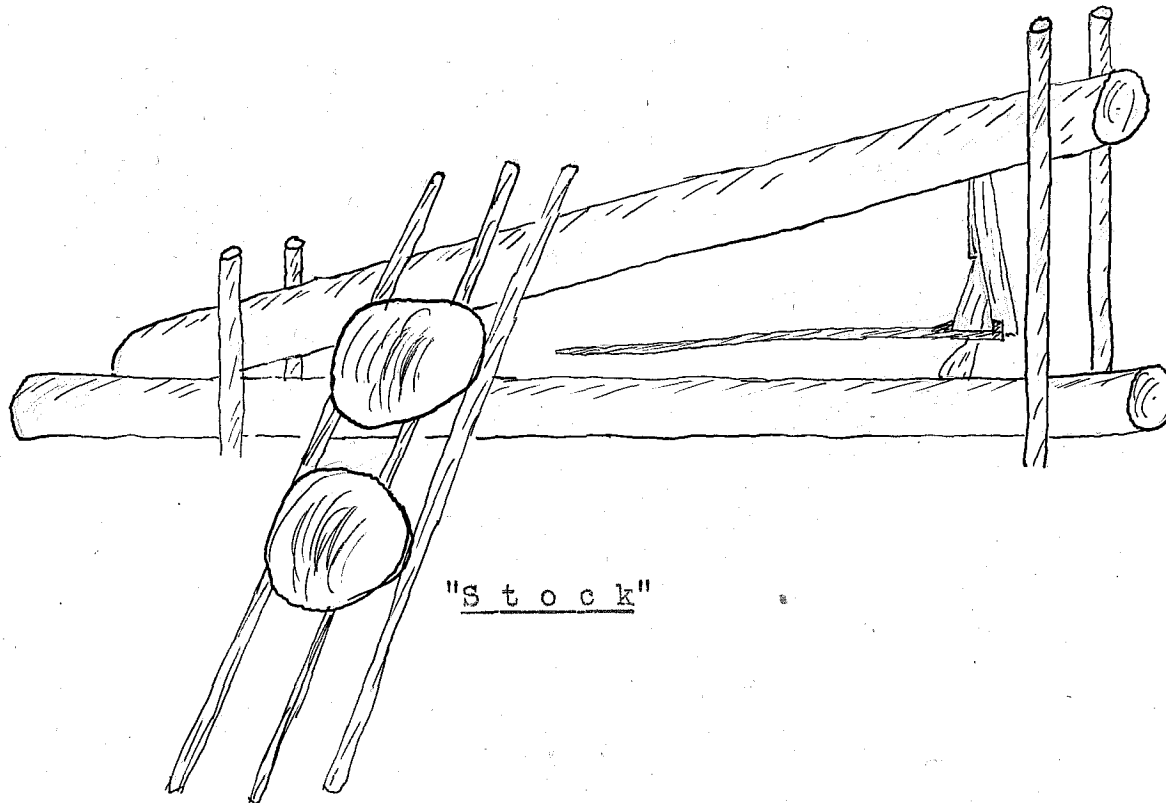
Skriv endast på denna sida!

Se nästa sid!

5035

-158-

18
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"s t o c k"

Skriv endast på denna sida!

Tjäderjakt.

Tjäder sköt man ju efter spel, men det var på våarna och skedde inte så ofta. Åtminstone inte i senare tid. Men så sköt vi så mycket mer med lyse, och det var på höstarna.

På dagen sitter ju tjädrarna och hänorna nere i lynget och äter, men mot kvällen flyger de upp och sätter sig i träden.

Visste man då någorlunda var de höll sig, var det ju bara att gå ut i skymningen och ställa sig på lur och lyssna. Då en fågel flög upp, hörde man efter var den satte sig. Två stakar hade man till reds. En lades på "tvärs", och på den den andre åt det håll, där tjädern satt sig. Med lite tur, kunde man ju få höra flera tjädrar flyga upp, och då var det att lägga ut stakar för var och en. Sedan gick man hem.

Då det blivit mörkt, gick man ut två stycken. Den ene hade bössan, den andre bar en "lykta"/ en järnkorg, fastsatt

5035

-160-

20
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Lykta".

Äg. Hembygdstugan i Mörtlek.

Skriv endast på denna sida!

på en lång stång/. I korgen hade man en eld av "töre" /tjärved/ som ju brann och lyste bra.

Då man kom till det utlagda märket, tändes där två eldar, en vid vardera ändan av stängen. Med hjälp av dessa var det nu lätt att gå rätt på tjädern. För att man inte skulle gå vilse, om de första eldarna slocknade, kastade man ut brinnande törespånor allt eftersom man gick. De låg sedan och glödde och visade vägen tillbaka. Försummade man detta, kunde det hända, att man fick irra omkring i skogen en hel natt.

Skytten gick ett stycke före den som lyste. Båda spejade noga i träden, och det behövdes. Fåglarna var svåra att upptäcka. Särskilt om de satt i ett risigt träd inne vid stammen. Ibland måste lyktan stickas in bland grenarna, och en gång hade det hänt sagesmannen att man t.o.m. svett en tjäder. Men då flög han!

Lyset var då eljest inte rädsla för, men intet prat fick

förekomma. Då flög de genast. Men i övrigt fick man bullra hur mycket som helst, det gjorde dem ingenting.

Kom man till ett träd och upptäckte en fågel, borde man inte skjuta den genast utan först se noga efter om där möjligen fanns flera. I så fall, sköts den nedersta först. Råkade man skjuta en ovanför sittande, så föll ju den förbi den undre, som flög och då tog de andra med sig. Men tog man dem rätt, kunde man få skjuta den ene efter den andre. Smällen skrämde dem inte.

Tjädern var emellertid ganska lätt att få syn på i träden. Svårare var det med de helsvarta orrarna. Dem kunde man endast se på de vita stjärtfjädrarna.

Att skjuta fågel med hjälp av lyse var förbjudet, men ändå gagnades det så länge, att man mot slutet hann utbyta "lyktan" mot karbidlampan /cykellykta, som bands på en stång./ Kanske att det förekommer än.

Orrjakt med "bulvan".

Orre brukade man också skjuta med hjälp av en s.k. "bulvan". En konstgjord orre av svarta, vita och röda trasor. Den sattes upp i en lämplig björk på hösten. Intill byggdes en koja av pålar och ris och försedd med en skottglugg.

På morgnarna gick man ut en par tre stycken. Skytten ställde sig på pass inne i kojans och "bläste" som en orre /med munnen/. De andra gick omkring och slog med påkar i träden. När nu orrarna blev skrämda men samtidigt hörde "blåsningen" från kojans och såg den lugnt sittande bulvanen, flög de dit och blev ett lätt byte för skytten. Vid skottet flög de, men åter skrämda kom de tillbaka igen. Så kunde man hålla på och skjuta flera orrar på en morgon. Men kallt var det för skytten, som inte ens fick sätta sig utan måste stå på pass hela tiden.

Ibland kunde det hända, att även någon hök blev lurad

Skriv endast på denna sida!

5035
-164-

"Bulvan".

Ag. Linus Pettersson, Mörtlek, Åseda.

Skriv endast på denna sida!

24
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och slog ner på bulvanen. Ett livsfarligt tilltag om skytten ännu fanns kvar i kajan.

Bulvanen fick sitta ute natt och dag hela hösten och vintern. En gång hände det att en skytt råkat sätta sin bulvan i en murken björk, med påföjd att en hök, som slog bulvanen, fick med sig även ett stycke av björken. Hökastackarn märkte nog snart sitt misstag men kunde ju inte få loss klorna utan måste flyga med både bulvan och trädtopp.

Det såg annat folk men inte skytten, och då han kom för att jaga igen, fick han ett svårt huvudbry med vart bulvanen tagit vägen.

S n a r o r.

För en 40 - 50 år sedan fanns här snaror i tusental ute i skogarna. Det var gubbar och pojkar, som kunde ha upp mot 100 snaror. var

Även de sattes ut på "trätestigar". Man slog ned två pålar, en på vardera sidan om stigen. De klövs ett stycke, och i klykorna lades en käpp tvärsöver. I den käppen bans sedan snaran fast med en "simme" /snöre/. Var där glest med buskar på sidan om stigen, kunde man gärda upp en hage av ruskor på ömse sidor om snaran.

Det fanns en gammal gubbe här, som dog för en 12 - 15 år sedan. Så länge han levde fanns det allt ute någon snara här och var. Men sedan han dog, har då inte jag stött på någon.